

**ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ
З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І
ПРАВОНАВСТВА**

Випуск 5

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

ЖУРБА Л.В.,

асистент

БАЛАБАЙ О.,

студентка III курсу

історичного факультету

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

**„Знання лише тоді знання,
коли вони здобуті зусиллями
власної думки, а не пам'яті”**

Л. Толстой

XXI століття – це епоха, коли не природні ресурси, капітал і технології будуть відігравати провідну роль у життєдіяльності суспільства, а люди з їх розумовими здібностями, здатністю творчо мислити, приймати виважені рішення. Людський фактор, як основний засіб інтенсифікації діяльності суспільства, є одним із найважливіших резервів прискорення всіх сфер суспільного розвитку. Ця думка в концентрованому вигляді сформульована в базових освітніх документах: Національній доктрині розвитку освіти, Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, пояснювальних записках до навчальних програм для 12-річної школи.

Головний пріоритет вітчизняної освіти на сьогодні – інтелектуалізація нації. Основна мета історичної освіти – розвиток історичного мислення. Опановуючи історичним досвідом, учні мають набути таких умінь: розрізняти факти та їх інтерпретацію, оцінювати їх, аргументувати власну точку зору й робити висновки; аналізувати різноманітні види інформації, підходити крити-

чно до всіх матеріалів, знаходити тенденційність в інтерпретації історичних подій і протидіяти впливу неправдивої інформації; розуміти, що події можуть мати декілька трактувань, бачити інші точки зору, поважати чужі думки.

Великі можливості для реалізації цих вимог, на нашу думку, має проблемне навчання. Під ним ми розуміємо сукупність засобів, за допомогою яких перед учнями створюється проблемна ситуація, формулюється проблема, визначаються шляхи її вирішення.

Теорія проблемного навчання розкрита в психолого-педагогічних дослідженнях Кудрявцева Т.В., Матюшкіна М.М., Махмутова М.І. Практичні рекомендації й методичні поради можна знайти в роботах Баханова К.О., Дайрі Н.І., Лернера І.Я., Левітаса Ф.П. і Салати О.О. В умовах сучасної освітньої реформи концепція проблемного навчання потребує подальшої розробки та пошуку оптимальних шляхів її реалізації з метою відповіді на виклик епохи, запит суспільства, потребу особистості.

Пропонуємо деякі прийоми організації роботи учнів на проблемному рівні під час вивчення новітньої історії в 10-11 класах загальноосвітньої школи

Проблемний підхід до вивчення історії передбачає проведення навчального процесу так, щоб учні навчилися висловлювати власні судження, виконувати певне дослідження, вивчаючи окрему навчальну тему, самостійно ставити питання, формулювати проблему, знаходити альтернативні шляхи її творчого вирішення. Кінцева мета проблемного навчання – забезпечення умов становлення дитини як суб'єкта навчальної діяльності. Досягнення мети вимагає свідомої, цілеспрямованої діяльності не лише учнів, а й учителя (як організатора цієї діяльності).

Важливу роль відіграє вміння вчителя виявляти протиріччя, яке виникає у процесі навчання й формулювати його, як проблемне завдання. Такими проблемними завданнями можуть бути як ключове питання, що об'єднує всю тему чи відповідний розділ історії, так і тематичне, яке відноситься до конкретної теми уроку. Наприклад, вивчаючи в 10-му класі розділ «Індустріальні країни Європи та Америка в 1919-1939 рр.» учитель ставить ключову проблему: «У чому полягає небезпека диктатури та чи можлива вона в сучасний період?». Проблемними пита-

нями до відповідних уроків розділу можуть бути такі: «Чим можна пояснити те, що країна, яка дала світу класичну філософію, творчу спадщину Гете й Гейне, науковий доробок Ейнштейна та Планка, стала батьківщиною нацизму, розпалила світову війну і поставила під загрозу існування людства?» (урок «Німеччина»); «Як можна пояснити висловлювання прем'єр-міністра Італії Ф. Нітті у 1919 р.: «Італія виграла війну та програла мир»? Чому, вперше з'явившись в Італії, фашизм отримав своє логічне завершення в Німеччині?» (урок «Італія»); «Французький фашизм в 20-30-х рр.: серйозна небезпека для демократії в державі чи намагання фашистських організацій повернути до себе увагу й заробити на цьому політичний капітал?» (урок «Франція»).

Проблемні завдання мають бути орієнтовані на актуальні питання історичної науки, сучасного суспільно-політичного й соціально-економічного життя світу та Української держави. Слід вказати на недостатню забезпеченість навчального процесу дидактичними матеріалами проблемного характеру з новітньої історії, хоча в останній час ця робота активізувалася, про що свідчать доробки С.О.Букініча, Ф.М.Левітаса і О.О.Салати, П.Мяло, Г.М.Плоткіна, О.Т. Степаніщева [1; 2; 3; 4; 5].

Проблемне навчання – це змога не лише навчити учнів вирішувати проблеми, але, що найбільш важливо, знаходити проблемні ситуації й ставити їх перед собою. Задача вчителя полягає в тому, щоб організувати роботу школярів так, щоб вона спонукала їх до постановки проблемних питань чи завдань. Вкажемо на можливі інтерактивні прийоми вироблення таких навичок:

- **«Пошук проблемних питань».** Після ознайомлення учнів з темою уроку, вчитель пропонує записати питання, на які б їм хотілося дати відповідь. Із наданих варіантів обираються ті, які мають дійсно проблемний характер.

- **«Обмін проблемами».** Цей метод передбачає поділ учнів на дві групи. Одна група учнів ставить і знаходить важливе питання з досліджуваної теми і формулює проблему для того, щоб інше група її вирішила.

- **«Конкурс на краще питання уроку».** Вчитель після ознайомлення з темою уроку пропонує учням скласти проблемні питання, які записуються на дошці. В ході обговорення варіантів обирається одне – найбільш проблемне.

• **«Експерти проти журналістів».** Учні діляться на дві групи – «експертів», що відповідатимуть на питання, й «журналістів», які будуть ці питання формулювати.

Використовуючи наведені та інші інтерактивні прийоми проблемного навчання, вчитель може домогтися самостійної розробки й формулювання проблемних питань і завдань (задач) учнями, так як більшість завдань для самостійної роботи, які містяться в підручниках та методичних посібниках, належать до початкових рівнів розумової діяльності й вимагають лише відтворення фактичного матеріалу. На думку відомого вченого-педагога Баханова К.О., який досліджував цю проблему, запитання репродуктивного характеру – одне з найбільш слабких місць сучасних підручників. Пошуковим і проблемним є характер запитань і завдань, які розпочинаються зі слів: «Чи вважаєте ви, що...», «Як на вашу думку, ...», «Висловіть власне ставлення...». Секрет таких запитань полягає в тому, що їх найкраще використовувати для розуміння сучасних проблем історичного розвитку під час вивчення новітньої історії.

Існують різні шляхи і форми вирішення проблемної ситуації. Вона може вирішуватися шляхом організації вчителем евристичної бесіди, при чому таку бесіду можна проводити на всіх етапах навчального процесу: при вивченні нового матеріалу, повторенні та закріпленні набутих знань, перевірці домашнього завдання. Режисером проведення такої бесіди буде вчитель, а його партнерами на уроці виступатимуть учні.

Вирішення проблемної ситуації може проводитися і в формі дискусії чи уроку-диспуту. Обов'язковим для проведення дискусій на уроці історії є: знання програмного матеріалу, знайомство з додатковою історичною, політичною, економічною, художньою літературою тощо. Це вимагає від учителя широкої ерудиції та обізнаності в сучасній методиці викладання історії та інноваційних технологіях навчання, які передбачають активну взаємодію вчителя та учнів, індивідуалізацію процесу пізнання, диференційований підхід до організації навчальної діяльності.

Для вирішення проблемної ситуації шляхом дискусії можна запропонувати прийом *«дерево рішень»*, який допомагає досягти певного розуміння причин, що призвели до прийняття того чи іншого важливого в минулому рішення. Наприклад:

Проблема	
Чому держави-переможці в Першій світовій війні виявилися нездатними зберегти встановлений ними післявоєнний світовий порядок?	
Переваги	Недоліки
Сильні сторони Версальської системи	Слабкі сторони Версальської системи

Учні можуть вирішувати проблему самостійно, заповнюючи таблицю в зошитах, або під керівництвом учителя, виконуючи завдання на дошці. Цей прийом може бути застосований і при наведенні вчителем протилежних оцінок одного й того ж історичного факту чи події.

При організації самостійної пошукової роботи учнів учитель може запропонувати проблемне питання, яке вирішуватиметься письмово за схемою:

- висловіть власне ставлення до проблеми;
- наведіть аргументи, що підтверджують вашу позицію;
- знайдіть фактичне підтвердження наведених аргументів;
- чітко сформулюйте висновки, яких ви дійшли.

Найбільш складним завданням учителя при організації проблемного навчання є вироблення критеріїв оцінювання навчальних умінь учнів. Складно оцінити уміння школярів ставити оригінальні та логічні питання стосовно обговорюваної проблеми, висловлювати власні альтернативні судження, які не співпадають з офіційною точкою зору щодо значення та наслідків тієї чи іншої історичної події. Слід вказати на те, що високо повинні оцінюватися уміння учнів:

- формувати проблемне питання, визначати проблему;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки на основі базових знань ;
- використовувати історичні джерела, додаткову літературу, аналітичні матеріали засобів масової інформації;
- відокремлювати факти від суб'єктивної думки;
- демонструвати логічно обґрунтовані судження;
- робити аргументовані умовиводи, прогнозувати наслідки, оцінювати історичні події;

• висловлювати альтернативні шляхи історичного розвитку.

Використання різних способів і прийомів вивчення історичного матеріалу на проблемному рівні сприяє розвитку вищих пізнавальних процесів, засвоєнню нових, істотних для побудови цілісної системи, знань, формуванню інтелектуальних умінь, набуття досвіду вирішення навчальних проблемних ситуацій, що, в свою чергу, дає можливість сформувати інтелектуально-розвинену особистість, здатну на творче перетворення не лише самої себе, а й оточуючого її сучасного світу.

Література

1. Букинич С.А. Проблемно-творческие задания по истории // Преподавание истории и обществоведения в школе. – 2004. – № 2. – С. 61-64.
2. Левітас Ф., Салата О. Методика викладання історії. Практикум для вчителя. – Х.: Основа.–2007.
3. Мяло П. Особистісно орієнтований урок історії //Сучасні шкільні технології. Ч.1. – К., 2004.
4. Плоткин Г. М. Гражданская война в России // Преподавание истории в школе. – 1999. – №1. – С.31-34.
5. Степанищев А.Т. 300 задач по истории России с древнейших времен до наших дней: Дидактические материалы. – М.: Дрофа, 2001.

ЖУРБА Л.В.,
асистент

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ-ІСТОРИКІВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Педагогічна практика студентів усіх факультетів педагогічних вузів – важливий етап професійного становлення. Головним елементом її структури є виконання навчально-виховної роботи серед учнів тієї чи іншої школи. Основою цієї роботи виступає діяльність студента-практиканта по організації й проведенню уроків історії та виховних заходів. Досвід співпраці автора статті зі студентами-практикантами в якості керівника гру-